

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı Hedefleri ve Stratejisi (1)

I- GİRİŞ

Prof. Dr. İbrahim AKSÖZ (2)

Bilindiği üzere Türkiye 1963 yılından itibaren plânlı çalışma dönemine girmiştir. 1961 yılında-15 yıllık bir perspektif içinde beşer yıllık dönemleri kapsamak üzere kalkınma plânlarının hazırlanması ve bu çerçeve içinde plânların her yıl gözden geçirilmesi kabul edilmiştir.

Perspektif plân, ekonominin ve sosyal yapının gelişme yönlerini belirten uzun vadeli bir plandır. Az gelişmiş memleketlerde toplumun ileri hayat standartlarına ulaşması uzun süreli ve sistemli kalkınma çabalarına ihtiyaç gösterdiğinden Türkiye'de 15 senelik bir dönemi içine alan perspektif plânı esas kabul etmiştir.

Uzun süreli perspektif plân ekonominin ve sosyal yapının gelişme yönünü belirttiği halde bu plân çerçevesi içinde hazırlanan *kısa süreli dönem plânlarında* (beşer yıllık kalkınma plânları gibi) tesbit edilen hedeflerle kaynaklar ve araçlar arasında bir denge kurularak, yapılacak işler öncelik sıralarına göre programlara bağlanır. Dönem plânlarının uygulanmasını sağlayacak yürütme araçları da yıllık programlarda ayrıntılı olarak tesbit edilir.

Plân hazırlıkları 1963 yılına kadar devam etmiş 1963 yılında plânlı çalışmaya geçilmiştir. 1963-67 dönemini kapsayan Birinci Beş Yıllık Plân dönemi tamamlanmış 1968 yılından itibaren İkinci Beş Yıllık Plân uygulanmaya başlanmıştır.

Plânlar devletin takipeceği ekonomik ve sosyal politikayı aksettirdiğinden toplumu yakından ilgilendirmektedir. Bu bakımdan plân çalışmalarını üzerinde durmak faydalı olacaktır. Biz burada Birinci Beş Yıllık Plân dönemi sona erdiği için İkinci Beş Yıllık Plânın Hedefleri ve Stratejisini belirtmeye çalışacağız.

Kalkınma plânımızın esasını, yüksek ve devamlı reel gelir artışı, fertler arasında adil gelir dağılışı ve bölgeler arasında dengeli kalkınma (hürriyet düzeni içinde *kalkınma*) teşkil etmektedir. Kalkınmada asıl amaç, sosyal meselelerin çözümü ve genel refah seviyesinin yükseltilmesidir. Bu gayelerin gerçekleştirilmesinde kullanılacak kaynaklar sınırlı olduğundan kaynakların rasyonel kullanış yollarını aramak gerekmektedir. Eldeki imkânların, toplum refahının artırılmasında, en az israfıla

(1) Atatürk Üniversitesinde verilen bir konferansın metni olup basılmak üzere 1968 de Üniversite Yayın Komisyonuna verilmişti.

(2) Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Ziraat Ekonomi Bölümü Başkanı.

kullanılmasını temin etmek için uygulanan hareket şekline *plânlama* diyoruz. Başka bir deyimle plânlama kalkınma meselelerini halletmek için kullanılan teknik bir vasıttır. Türkiye gibi az gelişmiş memleketlerde halkın hayat seviyesinin yükseltilmesinde kıt kaynakların rasyonel bir şekilde kullanılması zarureti vardır. Bunun için de plân çalışmalarında herşeyden önce kalkınma hedeflerinin ve bu hedeflere varabilmek için uygulanacak tedbirler silsilesinin (*strateji*) tesbiti gerekir. Bu yüzden plân çalışmalarında ilk önce kalkınma hedefleri ve strateji tesbit edilir; plânlar bu esaslara göre hazırlanır.

II. PERSPEKTİF PLÂN VE PERSPEKTİF PLÂNIN HEDEFLERİ

İkinci Beş Yıllık Plânın hedef ve stratejisine geçmeden önce, bu plâna esas teşkil eden uzun süreli (15 yıllık) perspektif plândaki kalkınma hedeflerinin gözden geçirilmesi faydalı olacaktır.

1- Perspektif Plânın Hedefleri.

Perspektif plâna göre onbeş yılda ulaşılabilecek hedefler şu şekilde özetlenebilir :

- a. Her sahada yeter sayıda ve üstün nitelikte teknik eleman yetiştirme,
- b. Yüzde 7 lik bir gelişme hızı temini,
- c. İstihdam meselesinin çözülmesi,
- d. Dış ödeme dengesi,
- e. Adil bir gelir dağılımının temini,
- f. Bölgeler arasında sosyal adalet dengesinin tesisi.

a. Yeter sayıda ve üstün nitelikte teknik eleman yetiştirme. Türkiye'nin kalkınması her sahada yeter sayıda ve ü-

tün nitelikte ilim adamı ve teknik eleman yetiştirilmesine ihtiyaç göstermektedir. Bu gayenin tahakkuku için plânda, 15 yıl içinde, ilk öğretim çağında bulunan bütün çocuklara okuma imkânı sağlanması, orta ve yüksek seviyedeki mesleki ve teknik personel sayısının 3 misline, alt kademedeki mesleki ve teknik personel sayısının 4.5 misline çıkarılması hedef itti haz edilmiştir.

Bu hedeflere ulaşıldığında Onbeş Yıl sonunda, 1962 ye göre, ilk öğretimde okuyanların sayısı % 102, orta öğretimde % 78, orta seviyede mesleki ve teknik öğretimde % 477, yüksek genel öğretimde % 180 , yüksek teknik öğretimde % 740 oranında artacaktır. Bu oranlar gösteriyor ki plân döneminde mesleki ve teknik öğretime daha fazla önem verilecektir. 1962 de orta seviyedeki mesleki ve teknik öğretimdeki öğrenci sayısı toplam öğrenci sayısının % 35 oranında iken 1978 yılında bu oran % 58 e yükselecektir. Tabii bunun neticesi olarak genel öğretimdeki öğrenci sayısının oranı % 65 den % 42 ye düşecektir.

15 yıl içinde yüksek sağlık personeli sayısı 1962 dekinin 2.5 misline, yardımcı sağlık personeli sayısı da 6 katına çıkarılacaktır.

b- Yüzde 7 lik bir gelişme hızının temini. *Gelişme hızı* (veya kalkınma hızı) milli gelirdeki artış oranını ifade eden bir ekonomik terimdir. % 7 lik kalkınma hızı denince milli gelirdeki sabit fiyatlarla yıllık artış oranının % 7 olacağı anlaşılır. Milli gelir ise, bir memlekette bir yıl zarfında istihsal edilen mal ve hizmetlerin toplam kıymetidir.

Türkiye'nin % 7 lik gelişme hızına ulaşabilmesi için ilk beş yıllık dönemde (1963-67) GSMH'nin % 18'inin ilk beş yıllık dönemden sonrada % 21'inin in yatırımlara ayrılması gerekmektedir. *Yatırım*, eldeki üretim araçları ile stoklara yapılan eklemeler ve bunu sağlıyan harcamalardır. Yukarıdaki ifadeye göre elde edilen GSMH'nin ilk dönemde % 18 i, sonraki dönemlerde de % 21 tüketimden alınarak üretim kapasitesine eklenecektir.

Türkiye'nin nüfusu son yıllarda % 3 oranında arttığından % 7 lik kalkınma hızının adam başına milli gelir artışındaki etkisi % 4 oranında olacaktır ki bu oran ancak, Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı ülkeleri ile aramızdaki farkın daha fazla açılmamasını sağlayacaktır. Aradaki farkın kapatılması ise uzun bir süreye ihtiyaç göstermektedir. % 7 lik büyüme hızı tahakkuk ettirildiğinde 15 senede milli gelir de % 175, nüfustaki artış hızından dolayı, adam başına gelirden % 78 oranında bir artış sağlanacak, 1962 yılında 1698 lira olan adam başına gelirden 1977 de 3200 liraya yükselecektir. Bu durum nüfus artışının Türkiye'de önemli bir problem olduğunu ortaya koymaktadır. Çünkü GSMH 10 yıl içinde iki misline çıkarıldığı halde, adam başına gelirin iki misline çıkarılması 18 seneye ihtiyaç göstermektedir.

c- İstihdam meselesinin çözülmesi. *İstihdam meselesi*, emek arzı ile iş gücü talebi arasındaki veya çalışan nüfus miktarı ile iş imkânları arasındaki münasebettir. Bunun çözülmesi, emek arzı ile iş gücü talebi arasındaki denge nin tahakkukuna bağlıdır. Türkiye'de nüfus meselesi istihdam açısından önemli bir problem olarak karşımıza

çıkılmaktadır. Nüfus politikası ile ilgili alınacak tedbirlerin emek arzı üzerindeki etkisi 15 yıl sonra görüleceğinden bu dönemde alınacak tedbirlerin etkisi ilk 15 yıl içinde değil daha sonra olacaktır. Geçmişteki hızlı nüfus artışı ile tarım ve tarım dışı sektörlerde yaratılan iş hacminin doğurduğu istihdam arasındaki dengesizlik, tarımda hızla artan bir gizli işsizlik problemi yaratmıştır. Bunun baskısı ile meydana gelen hızlı şehirleşme ise, tarım dışı sektörlerde bir açık işsizliğin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Türkiye'de yüksek bir kalkınma hızını zorunlu kılan sebeplerden birisi de budur. % 7 lik bir kalkınma ile yatırım ve üretim hedeflerinin gerçekleşmesi ile yaratılacak iş imkânları istihdam meselesini bütünüyle çözecek durumda değildir. Çünkü plânlı dönemdeki yatırım ve üretimler ancak 6.8 milyon kişiye iş imkânı sağlayabileceği halde, aynı dönemde işsiz ve çalışan nüfustaki artış 8.5 milyondur. Bu rakamlar istihdam meselesinin çözülmesinde özel tedbirlere ihtiyaç olduğunu gösterir.

d- Dış ödeme dengesi. *Dış ödeme dengesi*, bir memleketin dış alemle olan bütün borç ve alacak münasebetlerinin muayyen bir devredeki (umumiyetle bir sene) hesap neticesidir. Başka bir ifade ile bir memleketin bir yıl zarfında yabancı memleketlere ödediği meblağ (altın veya döviz olarak) ile yabancı memleketlerden tahsil ettiği meblağın birbirine denk olmasıdır.

Türkiye'nin kendi imkânları ile % 7 lik gelişme hızını tahakkuk ettirmesi mümkün görülmediğinden ilk 10 yılda yatırımların finansmanında dış kaynaklardan faydalanılacaktır. İ-

kinici beş yıllık plân dönemi sonunda Türkiye'nin dış kaynaklara baş vurmadan gelişebilecek bir hale geleceği tahmin edilmektedir. Bu duruma göre ilk iki dönemde dış ödemeler açıkla kapatılacaktır. Uzun sürede cari ödeme açığının tedricen azaltılması ve Türkiye'nin kendi imkânları ile gelişebilecek duruma gelmesi gerekmektedir.

Cari ödeme açığının kapatılabilmesi için milletlerarası iş bölümünün sağladığı imkânlardan en yüksek ölçüde faydalanmamız, 15 yıl içinde ihracatımızı geliştirmek için büyük çabalar sarfetmemiz gerekmektedir. .

Bu maksatla ihracat politikamız ihraç mallarımızın çeşitlendirilmesi yönünde olacak, mamul maddeler ihracatını sağlayacak yatırımlara öncelik verilecektir. Bu arada turizm gelirleri artırılmaya çalışılacaktır.

e- Adil bir gelir dağılımının temini. Onbeş yılda gerçekleşmesi beklenen hedeflerden birisi de *adil bir gelir* dağılımına ulaşmaktır. İktisadi hedefleri gerçekleştirmek için alınacak vergi tedbirleri kalkınma yükünün daha adil bir şekilde paylaşılmasını sağlayarak sosyal adalet amaçlarına da hizmet edecektir. Bu maksatla alınacak diğer tedbirlerden bazıları şunlardır :

(1) Yatırımların ve kamu harcamalarının dağılımında büyük kitlelerin ihtiyaçlarını ön plâna almak,

(2) Konut yatırımlarının büyük kitlelerin ihtiyacını karşılayacak halk tipi konutlara yöneltilmesi,

(3) Yaygın bir sosyal güvenlik sistemi tesisi,

(4) Eğitim imkânlarından kişilerin kabiliyetlerine göre faydalanmalarını sağlamak,

(5) Vergi yükünün daha adil dağıtılmasını temin için alınacak tedbirler,

f- Bölgeler arasında sosyal adalet dengesi. Türkiye'de çeşitli bölgeler arasında gerek iktisadi faaliyet hacmi ve gelir seviyesi, gerekse sosyal hizmet ve tesisler bakımından büyük dengesizlikler mevcut olduğundan, plân hedeflerinden birisi de bölgeler arasındaki dengesizliğin azaltılması ve bölgeler arası dengeli bir kalkınmanın sağlanmasıdır.

Bölgeler arası dengesizliğin giderilmesi için alınacak tedbirlerden bazıları şunlardır :

(1) Devletçe sosyal hizmetler için yapılacak yatırım ve harcamaların, sosyal hizmet, iktisadi faaliyet ve gelir seviyesi bakımından düşük bölgelere teksifi

(2) Alt yapı ve diğer ekonomik yatırımların dağılımında bu bölgelere öncelik tanıma.

(3) Geri kalmış bölgelerden mahalli sermayenin ve müteşebbislerin dışarıya kaymasını önlemek ve diğer bölgelerden bu bölgelere sermaye ve müteşebbis akımını sağlamak için alınacak tedbirler. Bu tedbirler arasında az gelişmiş bölgelerde sanayi sitelerinin tesisi ve sitelerde kurulacak tesislere ucuz kuruluş yeri, enerji ve kredi ile bazı vergi indirimleri gibi dolaylı tedbirler zikredilebilir.

2. Tarım ve Sanayi Arasında Dengeli Bir Gelişme.

On beş yıllık hedefler tarım ve sanayi arasında dengeli bir gelişme esasına dayanmaktadır. Türkiye'nin uzun süreli gelişmesi daha çok sanayi-

leşme yönünde olacaktır. Ancak sanayi sektörünün gelişebilmesi için tarımda belirli ve ileri hedeflere ulaşılması da gerekmektedir. Tarıma yapılacak yatırımlarla tarımsal gelir 1975 e kadar,

1962 ye nisbetle, bir misli artırılabacaktır. Sanayileşme neticesinde de tarımsal hasılanın milli gelirdeki payı 1962 de % 43.8 den 1977 de % 29.4 e düşecektir (Tablo:1).

Tablo 1. GSMH ve tarımsal hasıla tahminleri

Yıllar	G.S.M.H milyon (TL)	Tarımsal Hasıla (Milyon TL)	Tarımsal Hasılanın GSMH yaoranı %	Adam başına Tarımsal ha- sılı (TL)	Köylü nüfus başına Ta- rımsal Ha- sıla(TL)	Tarımda çalı- şan nüfus ba- şına Tarımsal Hasıla (TL)
1962	52.7	23.1	43.8	785	1 100	2 400
1967	73.9	28.3	38.3	838	1 300	2 700
1977	145.3	42.7	29.4	941	1900	3.800

Onbeş yıllık dönemde çalışan nüfusun sektörler arasındaki dağılımında meydana gelen değişikliklerde aynı yönde olacaktır. Tarımdaki çalışan nüfusun toplam çalışan nüfus içindeki

oranı 15 yılda % 77 den % 58 e düşecek buna mukabil sanayide çalışan nüfusun hissesi % 9.8 den % 15.6 ya, hizmetlerdekinin hissesi de % 12.8 den % 26.3 e çıkacaktır (Tablo 2).

Tablo 2. Çalışan nüfusun kesimler arasında dağılımı (Yüzde olarak)

Kesimler	1962	1967	1977
Tarım	77.4	71.1	58.1
Sanayi	9.8	11.9	15.6
Hizmetler	12.8	17.0	26.3

3. Karma Ekonomi

Plânda karma ekonomi düzeni içinde kalkınma kabul edilmiştir. *Karma ekonomi* özel ve kamu teşebbüsünün yanyana bulunduğu bir düzendir. Kalkınma plânında kamu ve özel teşebbüs birbirine rakip iki sektör olarak değil, birbirini tamamlayan iki unsur olarak kabul edilmiştir.

Türkiye'deki özel sektörün iktisadi kalkınmanın bütün şartlarını yal-

nız başına gerçekleştirmesi mümkün görülmediğinden yatırımların hızlandırılması ve üretimin yapısında ve metodlarında bazı temel değişikliklerin yapılabilmesi için özel sektörün yanında kamu sektörü faaliyetlerine de yer verilmiştir.

Plân kamu sektörü için emredici, özel sektör için yol gösterici ve destekleyici, fertlerin teşebbüs gücünü ortaya çıkarıcı ve geliştirici ölçüde olacaktır.

Kamu sektörünün faaliyeti; kararlaştırılan gelişme hızını gerçekleştirecek ve stratejinin gerektirdiği yönde dengeli bir kalkınma sağlayacak şekilde plânlanacaktır.

Özel teşebbüste ise, toplam tasarrufun artmasına paralel olarak özel teşebbüsün yatırımlarını artırması, bunların hızlı ve dengeli bir kalkınmanın gerektirdiği sahalara yöneltilmesi teşvik edilecektir. Bu teşvikte doğrudan doğruya kontrollerden kaçınılarak vergi ve kredi politikaları, sermaye piyasasının teşekkülü ve geliştirilmesi gibi dolaylı tedbirlere başvurulacaktır.

Eğitim, sağlık ve ulaştırma gibi temel hizmetlerle ilgili yatırımlar ile enerji, barajlar ve sulama tesisleri gibi temel yatırımlar, fazla sermaye istediği,

geniş bir organizasyonu gerektirdiği ve kısa sürede kârlı olmadıkları için devlet tarafından yapılacaktır. Ayrıca devlet, ileri teknik ve büyük sermaye isteyen yeni üretim kollarında yeni teşebbüsler kurmak suretiyle sanayi alanında gelişmeye öncülük edecektir.

Yatırım yapılması gereken bir alanda özel teşebbüs yatırım yapmıyorsa ve bu durum ekonomide bazı önemli tıkanıklıkların meydana gelmesine sebep olarsa devlet veya kamu teşebbüsleri gerekli yatırımları yapacaktır.

Özel sektörün gelişmesini baltalamamak ve özel teşebbüs yatırımlarını teşvik için iktisadi politikanın bütün araçları kamu kesimine ve özel kesime eşit olarak uygulanacaktır.

III- BİRİNCİ KALKINMA PLÂNI NETİCELERİ

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı neticeleri oldukça tatmin edicidir. Gelişme hızı plân hedeflerine (% 7) yakın bir oranda (% 6.6) artış kaydetmiş ve 1965 fiyatları ile 1962 yılında 62 milyar lira olan GSMH 1967 yılında % 37.8 oranında bir artışla 85.4 milyar liraya yükselmiştir (tablo 3).

GSMH'nin gelişmesinde iki nokta dikkati çekmektedir. Birincisi GSMH'nin, büyük ölçüde hava şartlarının etkisi altında, tarım kesimine bağlı olarak kararsız bir şekilde gelişmesi ikincisi de yapısal değişimin plânda ön görülen yönde olmakla beraber, daha yavaş bir tempoda gerçekleşmesi (tablo 3-4).

Birinci faktörün etkisiyle kalkınma hızı % 4.6-9.9 arasında değişmiştir. 1964 yılında tarımsal üretimin 1963 seviyesinde kalması ve 1965 yılında da

% 3.3 oranında azalması toplam gelişme hızını etkilemiş, diğer sektörlerin gelişme hızı plân hedeflerine yakın veya yüksek olduğu halde, ortalama gelişme hızı % 7 nin altına (1964 de % 4.9 ve 1965 de % 4.6) düşmüştür. 1966 yılında gelişme hızının % 7 nin üstünde olmasında da hava şartlarının ve dolayısıyla tarım kesiminin etkisi olmuştur. O yıl iyi ürün alındığı için tarım kesiminde normalin üstünde bir artış kaydedilmiş (% 11.4) ve toplam kalkınma hızı % 9.9 a yükselmiştir. Tablo 4 deki oranlarda ekonomideki yapısal değişimin yavaş olduğunu göstermektedir. 1962-67 yılları arasında tarım kesiminin GSMH içindeki payı plân hedeflerine yakın bir şekilde % 35.7 den % 30.1 e düşmüş ise de sanayileşme temposunun daha yavaş olması (% 12.3 yerine % 9.6) neticesinde

Tablo 3. 1963-1967 Sektörel Gelişme Hızları

	1963		1964		1965		1966		1967		(Mil.TL)(1965 fiyatları ile 5 yıllık Yıllık endeks ortalaması 1962=100 artış hızı)
	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer	%	
Tarım	22128.8	7.6	23813.7	—	23053.0	-3.3	25.681.0	11.4	25706.7	0.1	116.2
Sanayi	8996.6	8.0	10551.9	8.6	11491.0	8.9	12709.0	10.6	14195.9	11.7	157.8
Ulaştırma	3053.7	8.4	4024.8	6.3	4306.5	7.0	4668.2	8.4	5055.7	8.3	144.7
İnşaat	3492.9	6.1	3505.7	8.2	3716.0	6.0	4065.0	9.4	4419.0	8.7	144.7
Diğerleri	24307.7	7.7	28098.3	7.4	30650.1	9.1	33321.5	8.7	36027.9	8.1	148.2
G.S.M.H.	61979.7	7.7	69994.4	4.9	73216.6	4.6	80444.7	9.9	85405.2	6.2	137.8

Kaynak: DPT, 1968 yılı programı ikinci beş yıl 1968-1972 Ankara 1968 s. 27

Tablo 4. Sektörel Gelişme

	Sektörel Gelişme Hızları				G.S.M.H'nin Yüzdesi Olarak Sektörel Gelişme			
	P l a n		Gerçekleşme		P l a n		Gerçekleşme	
	5 Yıllık endeks	Yıllık ortalama gelişme hızı %	5 Yıllık endeks	Yıllık ortalama gelişme hızı %	1967	1962	1967	1962
Tarım	122.8	4.2	116.2	3.1	35.7	31.3	35.7	30.1
Sanayi	178.6	12.3	157.8	9.6	14.5	18.5	14.5	16.6
İnşaat	166.2	10.7	144.7	7.7	4.9	5.8	4.9	5.2
Ulaştırma	164.7	10.5	144.7	7.7	5.6	6.6	5.6	5.9
Diğerleri	135.1	6.2	148.2	8.2	39.2	37.8	39.2	42.2
Gayrisafi M.H.	140.3	7.0	137.8	6.6	100.0	100.0	100.0	100.0

Kaynak: DPT, 1968 yılı programı ikinci beş yıl 1968-1972 Ankara 1968 s. 26.

sanayi kesiminde beklenen gelişme gerçekleşmemiştir. Bununla beraber sanayi kesiminin gelişme hızında bariz bir artış vardır. Bu kesimde gelişme hızı 1963 de % 8 iken 1967 de % 11.7 e yükselmiştir.

Yalnız 1963-67 döneminde sağlanan hızlı sanayileşme, gelişmekte olan genç sanayilerin, yüksek gümrük tarifeleri ve miktar kısıtlamaları ile geniş ölçüde korunması sonucu elde edilebilmiştir. Bu politikanın devamı kaynakların en iyi dağılımını engelleyebilir. Bununla beraber birinci BYKP döneminde elde edilen sonuçlar etkili bir uygulama ile İkinci Beş Yıllık Plânda öngörülen ölçüde bir sanayileşmenin sağlanabileceğini göstermektedir (tablo 3).

GSMH da plân hedeflerine yakın bir gelişmenin gerçekleşmesini sağlayan başlıca faktör, üretim kapasitesini artıran yatırımlarda sağlanan hızlı artıştır. 1963-67 döneminde, 1965 fiyatları ile, 63.7 milyar liralık sabit

sermaye yatırımı yapılmıştır. Bu yatırımların % 11.3 ü yabancı, % 88.7 si yurt içi tasarruflarla finanse edilmiştir. Özel sektör yatırımları plân tahminlerini % 8.6 oranında aşmış, kamu sektöründe ise plân tahminlerinin % 16.4 gerisinde kalmıştır.

1962-67 döneminde ihracat %33.9 oranında artarak 381 milyon dolardan 510 milyon dolara yükselmiştir. İhracatın GSMH içindeki payında büyük bir değişiklik olmadığı gibi (% 5.5-5.4) ihracatın yapısında da göze çarpan bir değişme olmamıştır.

Birinci BYKP döneminde elde edilen kayda değer bir başarı da fiyatlar genel seviyesinde, ekonominin etken işleyişini tehlikeye düşürebilecek ölçüde bir yükselmenin meydana gelmemiş olması veya fiyatlarda istikrarın korunabilmesidir. 1962-67 arasındaki 5 yılda toptan eşya fiyatları endeksi % 23.8 veya yılda % 4.7 oranında artmıştır.

IV- İKİNCİ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANININ HEDEFLERİ VE STRATEJİSİ

1. Plânlı Kalkınmanın Genel Amaçları ve Hedefleri

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânının amaç ve hedefleri şu şekilde hülfâsa edilebilir :

a) *İktisadi ve sosyal kalkınmayı demokratik yollarla karma ekonomi düzeni içinde gerçekleştirmek.* İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı, birincisi gibi, karma ekonominin kurallarını gözönünde bulundurarak kamu sektörü için emredici, özel sektör için yol gösterici ve destekleyici olacaktır.

b) *Bir yandan adam başına geliri hızla ve devamlı olarak arttırmaya çalışırken, öte yandan çeşitli gelir grupları ve bölgeler arasında denge sağlamak.*

c) *Çok sayıda vatandaşa iş imkânları açmak*

d) *Sosyal adaleti gerçekleştirmeye çalışmak.* Bu anlayış içinde artan gelir ve yükselen refahtan herkesin adanetli bir pay almasını sağlayarak yaşama seviyesini yükseltmek ve fertlerin, kalkınmanın gerektirdiği fedakârlıklara kendi güçleri oranında katılmalarını sağlamak.

Sosyal adaletin gerçekleştirilmesi için de şu tedbirler alınacaktır :

(1) Tam çalışma esasına göre istihdam imkânlarının genişletilmesi,

(2) Müterakki vergi gistemi

(3) Kamu hizmetlerinin halk kitlelerinin yararına genişlemesi ve dengeli dağılmasını temin,

(4) Kişilerin yetişme ve gelişmelerinde fırsat eşitliği,

(5) Gelir farklarını azaltıcı yöndeki diğer politikalar.

e) Toplumun daha yüksek bir refah seviyesine ulaşabilmesi için milli gelirdeki artışların, milli tasarrufları artırarak, *artan oranlarda* yatırımlara ayrılmasını gerçekleştirmek.

f) Yılda ortalama *yüzde 7 lik bir gelişme hızı* temini. Yüzde 7 oranında bir gelişme hızı temin edilebilmesi için 1968-1972 yılları arasında GSMH'nin yaklaşık olarak yılda ortalama % 22.5 unun yatırımlara ayrılması ve bu dönemde milli gelirin % 40 artması gerekmektedir.

İç tasarrufla plânlanan yatırımları tahakkuk ettirmek mümkün olmayacağından İkinci Beş Yıllık dönemde de dış kaynaklara başvurma zarureti vardır. Yalnız bu dönemde dış kaynaklara bağlılık zamanla azaltılmaya çalışılacaktır.

Yatırımların % 91 i yurt içi tasarrufla % 9 uda dış borçlanmalarla karşılanacaktır. Kalkınma hamlelerimizin ve ilerdeki ödemelerde Türk ekonomisinin müşküllerle karşılaşması için alınacak borçların, kalkınma kredisi niteliğinde, uzun vadeli, düşük faizli veya ödemesiz olması gerekmektedir. Ödemeler dengesine üçüncü Beş Yıllık Plân döneminde yaklaşılabile-

ceği ve ancak bu dönemden sonra kalkınma kredisi niteliğinde olmayan kredilerle kalkınma faaliyetlerinin devam ettirilebileceği tahmin edilmektedir.

2. Plânlı Kalkınmada Gözetilecek Temel ilkeler

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânının temel ilkeleri :

a) Bütün kaynakların hızla kalkınmaya yönlendirilmesi.

b) Sanayileşme,

c) Yetişmiş insan gücünün verimli kullanılması,

d) Adil bir gelir dağılımı,

e) Bölgeler arası dengeli gelişme, şeklinde özetlenebilir.

İkinci Beş Yıllık Plân hedeflerinin tahakkuku bütün kaynakların hızla kalkınmaya yönlendirilmesini ve üretim faktörlerinin çeşitli kullanma alternatifleri arasında en verimli sonucu verecek sahalarda kullanılmasını gerektirmektedir.

Bu dönemde hızlı bir kalkınmayı gerçekleştirebilmek için sanayi ekonominin sürükleyici sektörü olarak kabul edilmiştir. Kurulacak ağır sanayi tesisleri bir yandan tarım sektörünün modernleştirilmesine ve tarımdan sanayiye kaynak aktarılmasına yardımcı olacak, öte yandan küçük sanayinin gelişmesine ortam hazırlayacaktır. Hızla sanayileşme için bu sektöre artan oranlarda yatırım yapılacak, sanayi tesislerinde modern teknolojiler kullanılacaktır. Sanayi üretiminin ve sanayide çalışan nüfusun artması sonucu geleneksel tarım ürünlerine istinat eden ekonominin tümünde bünyevi bir değişme meydana gelecektir. Sanayileş-

me tarımdaki verimliliğin artmasını, tarım ürünlerinin değerlendirilmesini sağlayacak yönde geliştirileceğinden neticede tarım sektörü de sağlam bir bünyeye kavuşmuş olacaktır.

Kıt bir kaynak olan yetişmiş insan gücünün verimli kullanılması için her kademedede yeterliliğe dayanan bir çalıştırma politikası takip edilecek, yetişenler yetiştikleri sahalarda kullanılacak ve çalışanların nitelikleri ve mesleki bilgileri yükseltilecektir.

Bölgeler arasındaki gelişme farklarını azaltmak için kamu hizmetleri, alt yapı yatırımları ve sosyal nitelikteki yatırımlarda geri kalmış bölgelere öncelik verilecek, özel teşebbüs yatırımlarının bu bölgelere yönltilmesi için teşvik edici tedbirler alınacaktır.

3. Takip edilecek politikalar

a) *Sanayide takip edilecek politika.*

Sanayide yatırımların verimliliğini artırmak ve yatırımların bu sektöre kaymasını desteklemek için sanayinin gerektirdiği alt yapı yatırımları yapılacak sanayie ucuz girdiler sağlanacak, kredi ve faiz meseleleri sınai gelişmeyi teşvik edecek şekilde yeniden düzenlenecek, küçük ve dağınık tasarrufların sanayicinin elinde değerlendirilmesi için sermaye piyasasının hızla kurulması ve işlemeye geçmesi gerçekleştirilecektir.

Yeni kurulan ve gelişmekte olan çeşitli sanayi kolları himaye edilecektir. Yalnız yüksek teknelci kârlara engel olmak ve maliyetlerin düşürülmesini sağlamak amacıyla konulan himayeler uzun süre devam etmeyecektir.

Küçük sanayi, büyük sanayi ile işbirliği içinde ve büyük sanayi des-

tekleyici bir şekilde çalışması teşvik edilecektir. Bu maksatla küçük sanayiye karşılaştığı kredi, yer temini ve benzeri güçlükler ortadan kaldırılabilecek, bu alanda çalışan müteşebbisler teşkilatlandırılacaktır.

b) *Tarım politikası.* Tarım sektöründe alınacak tedbirler ve uygulanacak politika şunlardır.

(1) Üretimin hava şartlarına bağlılık derecesini azaltmak

(2) Halkın besin ve diğer temel ihtiyaçlarını karşılamak.

(3) Tarımsal üretim metodlarını modernleştirerek verimliliği artırmak.

(4) Tarımsal ürünlerin ihracatını geliştirmek

(5) Kooperatifleşme. Küçük ve orta çiftçilerin uygun üretim metodlarını uygulamaları, modern girdilerin kullanılması ve üretimin pazarlanmasında kooperatifleşme etkili bir unsur olduğundan kooperatifleşme desteklenecektir.

(6) Tarım kredileri. Seçilen hedeflere ulaşmada tarım kredilerinden faydalanılacak, çiftçilere verilen krediler artırılacak, bunların istihsalde kullanılması temin edilecektir. Belirli büyüklük altındaki çiftçilere kredilerin yalnız kooperatifler aracılığı ile verilmesi desteklenecektir.

(7) Fazla suni gübre kullanma ve sulamanın artırılması. Ziraat arazisinin daha fazla genişleme imkânı kalmasından dolayı tarımsal üretimin artırılmasında en önemli vasıtalarından birisi suni gübre kullanmak ve sulamadır.

Sulama konusunda yeni yatırımlara gidilmekle beraber, daha çok yapılmış ve yapılacak yatırımlardan tam mana-

siyle faydalanma takip edilecek politikanın esasını teşkil edecektir.

(8) Ziraat sanatlarını geliştirmek. Ziraat sanatları geliştirilerek, bugün hammadde olarak ihraç edilen tarımsal ürünlerin işlenmiş veya yarı işlenmiş olarak ihracı sağlanacaktır.

(9) Hayvancılığın geliştirilmesi için; hayvanların daha iyi beslenmesi, hastalıkların kontrolü, melezleme, pazarlama imkânlarının geliştirilmesi, araçların azaltılması ve ihracatın kontrolü gibi tedbirlere başvurulacaktır.

(10) Ormancılıkta, ormanların korunması ile ilgili tedbirler artırılabilecek, orman içi ve dışı ağaçlandırmalara önem verilecek, orman işletmeleri ıslah edilecektir.

(11) Teşkilatlanma, soğuk hava zinciri kurmak, avlanma metodlarını modernleştirmek ve finansman kolaylıkları sağlamak suretiyle balıkçılığın geliştirilmesine çalışılacaktır. Su ürünlerinin işlenmiş ve dondurulmuş olarak ihracına öncelik tanınacak, yurt içinde tüketimin artırılmasına önem verilecektir.

(12) Tarım reformu. Tarımsal üretimin artırılması her şeyden önce tarımsal bünyedeki aksaklıkların giderilmesini icabettirdiğinden İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânında tarım reformuna yer verilmiştir.

Tarım reformu, tarımsal üretimin artırılması için alınması gereken bütüncül tedbirleri ihtiva eder. Bunun için tarım reformu, tarımdaki bünyevi bozuklukların düzeltilmesi, tabii kaynakların korunması, pazarlama, kooperatifleşme, ziraî eğitim, araştırma ve yayım gibi tarım hizmetlerinin ıslahı,

ziraî yatırımların desteklenmesi, ziraî kredi imkânlarının artırılması ve kredilerin istihsalı artıracak şekilde kullanılması, kullanılan ziraat sistemlerinin ıslahı, fiyat politikası ve işletmelerin rasyonel bir şekilde düzenlenmesi gibi hususları ihtiva eden çok şumüllü tedbirler dizisidir.

Plânda, tarım reformu, tarımsal bünyenin temelindeki aksaklıkları gidermeye yönelmiş tedbirler dizisi olarak kabul edilmiş ve aşağıdaki tedbirlere yer verilmiştir.

- Toprak mülkiyet durumunun hukuki yönden tesbiti
- Topraklandırma
- Uygun şartlarla kredi verilmesi
- Kiracılık müessesesinin düzenlenmesi

Tarım reformu konusunda alınacak tedbirlerden istenilen sonucun elde edilmesi ve bu çalışmaların çiftçilerce benimsenip desteklenmesi her şeyden önce toprağın mülkiyet durumunun hukuki yönden kesin ve açık bir şekilde tesbitini zaruri kıldığından kadastro ve tapulama işlerinin daha hızlı bir tempo ile yürütülmesine önem verilecektir.

Toprak dağıtımında daha ziyade, devletin hüküm ve tasarrufunda veya özel mülkiyetinde olup şahıslara kiralanılan, orman ve mer'â hudutları içindeki bozuk kültür arazisinin ıslahî ve bataklıkların kurutulması sonucu elde edilen, belirli bir büyüklüğün üstünde kalan ve düzenli işletilmeyen şahıs arazilerinin istimlak veya pazarlıkla satın alınmasıyla temin edilen araziden faydalanılacaktır. Bu şekilde temin edilen arazi topraksız ve az topraklı çiftçilere uygun şartlarla tevzi edilecektir.

Tarımdaki verim artışı ileri tekniklerin uygulanması ve modern girdilerin kullanılmasına bağlı olduğundan tarım reformunda çiftçilere vade ve faiz bakımından uygun şartlarla kredi teminine de yer verilmiştir.

Kiracılık müessesesi düzenlenerek, uzun süreli yazılı sözleşmelerle kiralama, kira miktarlarını ayarlamak, kiracının zamanla işlediği toprağa sahip olmasını temin etmek suretiyle, toprağın iyileştirilmesine çalışılacak, değerinin azalması önlenecektir.

Plânda tarım reformu, tarımsal bünyenin temelindeki aksaklıkların giderilmesi ile ilgili tedbirler dizisi olarak kabul edilmiş ise de tedbirler kısmında tarımsal bünyenin islahında çok önemli bir tedbir olan arazi toplulaştırmasına yer verilmemiştir. Halbuki Türkiye de işletmelerin ekserisi çok küçük olduğu gibi ziraî mülklerin çoğu fazla parçalı ve dağınıktır.

Arazi toplulaştırması yapılmadan işletmelerin düzenlenmesi veya rasyonel ve verimli işletme kurulması, ileri ve elverişli tarım metodları ve vasıtalarının kullanılması güç olduğu, tarım üretimi arzu edildiği kadar artırılmadığından tarım reformu kısmında arazi toplulaştırmasına da yer verilmesi gerekir.

c) *Toplum kalkınması.* Yurt ölçüsünde bir kalkınmanın gerçekleşmesi için, kalkınma gayretlerine milletin topyekûn katılması gerekmektedir. Bu gaye ile, küçük toplum birimlerinde kalkınma isteklerinin artırılması bu yön deki mahalli gayretlerin kamu desteği ile düzenlenmesi sağlanacaktır. Halk için görülen hizmetlerin gönüllü katılan halkla birlikte geliştirilmesi gaye olacak, küçük toplum birimlerinde uya-

nan ilgileri artıracak özel imkânlar verilerek, köy birlikleri ve desteklenecektir.

d) *Nüfus politikası.* Nüfus artış hızı ekonomik gelişmeyi güçleştirdiğinden nüfus artış hızının baskısını azaltmak için aile plânlamasına önem verilecektir. Bu suretle aileler istedikleri zaman ve istedikleri sayıda çocuk sahibi olabileceklerdir.

e) *Turizm.* Turizm gelirlerinin artırılması için gerekli yatırım ve organizasyon çalışmaları yapılacak r. Bu konuda özel sektör desteklenecek gerekirse kamu sektörü yatırımcı olarak önderlik edecektir.

f) *Eğitim politikası.* Kalkınmada insan faktörü kaynakların başında geldiği ve kalkınma hızı nüfusun kültür seviyesi ve teknik bilgi seviyesiyle yakından ilgili olduğundan nüfusun, eğitim yolu ile belirli bilgi ve kabiliyetlerle teçhiz edilmesi gerekmektedir. Bu maksatla ilk öğretim, plân süresi sonuna kadar ilkokul çağındaki bütün nüfusa teşmil edilecektir.

g) *Köy kalkınması.* Köylü nüfusun hayat standardını yükseltmek için bunların imkânlarını değerlendirecek ve ihtiyaçlarını destekliyecek iktisadi ve sosyal tedbirlere öncelik verilecektir. Bu maksatla köylerin suya, ışığa, yola, sağlık ve eğitim hizmetlerine ve modern tarım vasıtalarına kavuşturulması ve üretim gücünün yükseltilmesi için gerekli tedbirler alınacaktır.

4. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânının Temel Ekonomik Hedefleri

İkinci Beş Yıllık Kalkınma plânının temel ekonomik hedefleri şöylece özetlenebilir :

1- 1968-1972 döneminde GSMH da % 40.3 veya yılda ortalama % 7 artış sağlanacaktır. böylece 1967 yılında 85.1 milyar lira olan GSMH 1972 de 119.4 milyar liraya yükselecektir. 1968-72 döneminde GSMH da elde edilecek bu gelişme ile 1967 yılında yaklaşık olarak 2580 lira olan fert başına gelir 1972 de 3200 liraya yükselecektir. Böylece 1963 yılında 2200 lira olan fert başına gelirden 9 yılda % 45 artış sağlanacaktır.

2- 1968-72 döneminde gayri safi milli hasıladan öngörülen artışın gerektirdiği toplam sabit sermaye yatırımı 111.5 milyar liradır ki bu yılda yatırımlarda % 11.2 oranında bir artış icabettirmektedir. 111.5 milyar liralık yatırımın sektörlere dağılımı ise şöyledir.

Tablo 4. İkinci Kalkınma Planı döneminde yatırımların dağılışı

Sektörler	Toplam yatırım oranı %
Tarım	15.2
Sanayi	34.1
Ulaştırma	16.1
Konut	17.9
Diğer sektörler	16.7
T o p l a m	100.0

3- Sektörlerde beklenen gelişme hızı ise birbirinden farklıdır. Tablo 5 den anlaşılacağı üzere en fazla gelişme sanayi sektöründe olacaktır.

Tablo 5. İkinci Plân döneminde sektörlerde beklenen gelişme hızları.

Sektörler	Gelişme Hızı %
Tarım	4.2
Sanayi	11.1
İnşaat	7.6
Ulaştırma	7.2
Konut	6.1
Diğer sektörler	5.9

4- Beklenen gelişme hızı tabakuk ettiğinde sektörlerin GSMH ya katkıları değişecek ekonominin yapısı tarımsal ekonomiden sanayie dönecektir. 1967 de GSMH nın %30.4 ü tarımsal üretimden elde edilirken 1972 de %30.6 sı sanayi üretiminden elde edilecek, tarımsal üretimin katkısında % 30.4 den % 26.6 ya düşecektir.

Tablo 6. İkinci Plân döneminde sektörlerin GSMH içindeki payları (%)

Sektörler	1967	1972
Tarım	30.4	26.6
Sanayi	25.3	30.6
İnşaat	5.3	5.4
Ulaştırma	7.4	7.5
Konut	4.5	4.3
Diğer	26.3	25.0
Dış alem gelirleri	0.7	0.6
T o p l a m	100.0	100.0

L İ T E R A T Ü R

- 1- Devlet Plânlama Teşkilatı: Kalkınma Planı Birinci Beş Yıl "1963-1967. Ankara. 1963.
- 2- Devlet Plânlama Teşkilatı: Kalkınma Planı İkinci Beş yıl" 1968-1972. Ankara 1967.

- 3- Devlet Plânlama Teşkilatı: Yıllık İcra Programları "1963-1968"
- 4- Devlet Plânlama Teşkilatı: Plânlama Dergisi Sayı 1-8